

शाश्वत शेतीचे सूत्र

परंपरागत भारतीय शेती १९६० पर्यंत शाश्वत होती. त्यामुळेच एक हजार वर्ष पारतंत्र्यानंतर देखील भारत देश टिकून राहिला. परंतु १९६० नंतर हरितक्रांतीची आवश्यकता होती व त्यासाठी संकरित बियाणे व रासायनिक खते-औषधी इत्यादींची मदत घेण्यात आली. यानंतर हरितक्रांती यशस्वी होऊन आपला देश अन्नधान्याच्या बाबतीत स्वयंपूर्ण झाला. सतत ४० वर्षांच्या रासायनिक खते व औषधींच्या वापरानंतर आज पुन्हा एकदा यांचा विचार करण्याची वेळ आली आहे. कारण, रसायनांच्या बेसुमार वापरामुळे जमिनी क्षारयुक्त होऊन त्याची उत्पादनक्षमता कमी झालेली आहे. तसेच आज सामान्य शेतकऱ्याला बी-बियाणे, खते व औषधी अशा मूलभूत गोष्टींसाठी दुसऱ्यावर अवलंबून राहावे लागते, त्यामुळे एखाद्या वर्षी दुष्काळ किंवा नैसर्गिक आपत्तीमुळे पीक कमी असल्यास शेतकरी कायमस्वरूपी कर्जबाजारी होऊन जातो.

शाश्वतशेती म्हणजे काय?

शेतीस लागणारे बियाणे, खते व औषधी त्याच शेतातून निर्माण करणे म्हणजेच शाश्वत शेती होय.

गाय व बैलजोडी: भारतीय शेतीमध्ये बैलजोडी व गाय यांचे मोठे महत्व आहे. बैलजोडीमुळे लहान आकाराच्या शेतीची मशागत खूप चांगल्या पद्धतीने घरच्याघरी होते. शिवाय शेणदेखील मिळते. गायीपासून दूध, वासरं-गोन्हे, तसेच औषधी म्हणून गोमूत्र मिळते.

शेण: शेणखत फार वर्षांपासून आपल्या देशात वापरले जाते परंतु वाढत्या उत्पादनामुळे शेतीस पुरेसे शेणखत मिळत नाही. तसेच शेणाचे शेणखतात रूपांतर होण्यासाठी किमान ६ महिने थांबावे लागते. त्यामुळे गाय व बैलापासून मिळणाऱ्या शेणाचा अधिक चांगल्या पद्धतीने वापर केल्यास कमी शेणापासून कमी कालावधीत जास्त फायदा होईल.

बायोगॅस: रोजच्या रोज ताजे शेण बायोगॅस संयंत्रात टाकल्यास गॅस मिळतो. हा गॅस स्वयंपाकासाठी सहजरित्या वापरता येतो व जळतणात बचत होऊन लाकूडतोड थांबते. अधिक प्रमाणात बायोगॅस मिळाल्यास त्यापासून विजेचे दिवे तर लागतातच शिवाय गॅसिफायर (जनरेटर) देखील चालू शकते.

बायोगॅसची स्लरी: बायोगॅसमध्ये ताजे शेण टाकल्यानंतर त्यापासून गॅस मिळतो व नंतर जी रबडी मिळते त्यास बायोगॅसची स्लरी असे म्हणतात. ही स्लरी गांडूळाचे आवडते खाद्य आहे.

गांडूळखत: बायोगॅसची स्लरी गांडूळखतासाठी वापरल्यास अतिशय लवकर व चांगले गांडूळखत तयार होते. कुजलेल्या शेणखतामध्ये अर्धा% नत्र असते तर गांडूळखतामध्ये २% नत्र असते शिवाय इतरही आवश्यक अन्नद्रव्ये उपलब्ध स्वरूपात गांडूळखतात असतात. प्रति एकर २ ते ३ टन गांडूळखताची दरवर्षी गरज असते. हे खत स्वतःच्याच शेतावर तयार केल्यास रु. २-३ प्र. कि. पेक्षाही कमी खर्चात हे खत तयार होते, शिवाय घरच्या खताच्या चांगल्या प्रतीची खात्री असते. गांडूळखत तयार करतांना जे व्हेर्मीवॉश (गांडूळाचे पाणी) मिळते ते देखील औषधी असते. या प्रकल्पातून मिळणाऱ्या जास्तीच्या गांडूळांची विक्री केल्यास आर्थिक फायदा होऊ शकतो. शेतमाल तयार करतांना मिळणारे भूस किंवा काडीकचरा जाळण्यापेक्षा गांडूळखत वापरल्यास चांगल्या प्रतीचे खत मिळते.

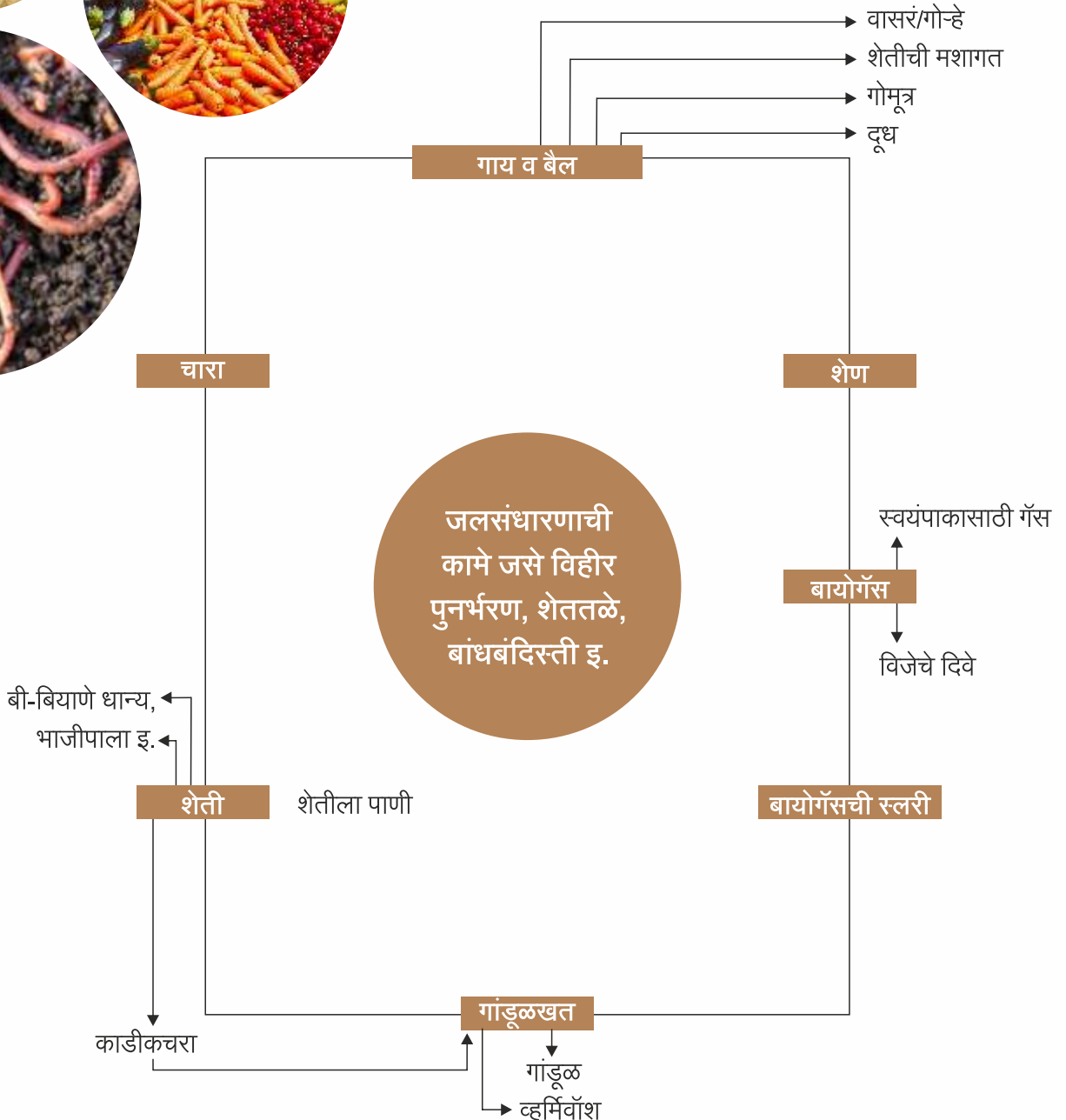
शेती: स्वतःच तयार केलेले गांडूळखत शेतीसाठी सतत वापरल्यास बरेच फायदे होतात. जसे-

• खर्चात मोठी बचत होते • जमिनीचा पोत सुधारतो • पाण्याची बचत होते. • फळांची प्रत सुधारते इ.

शेतामधून शेतकऱ्याला घरासाठी अन्नधान्य व विक्रीसाठी भाजी-पाला, फळे इ. मिळतात. तसेच अन्नधान्यासाठी हिरवा व कोरडा चारा मिळतो. त्यामुळे जनावरांना पाळण्यासाठी प्रत्यक्ष खर्च येत नाही.

शेतीमध्ये ज्या पिकांचे सरळ-वाण वापरले आहे त्या पिकांची चांगली कणसे/शेंगा स्वतंत्र काढून बियाणे तयार करता येते. असे बियाणे योग्य पद्धतीने साठविल्यास दुष्काळी वर्षात सावकाराकडे न जाता देखील घरचे बी वापरून शेती होऊ शकते.

जलसंधारण: लहान शेतकऱ्याला लांबचलांब पाइपलाईन किंवा मोठा बंधारा बांधणे शक्य नसते. परंतु, आपल्या क्षमतेनुसार प्रत्येक शेतकऱ्याने वाहून जाणारे पावसाचे पाणी अडवणे. उदा. शेततळे, चर, पुनर्भरण इ. कामांद्वारे पाणी साठवल्यास भरपूर फायदा होऊ शकतो. ऐन पावसाळ्यात पावसाने तडी दिल्यास माल सुकण्याचा किंवा उत्पादन कमी होण्याची शक्यता असते. अशावेळी संरक्षक पाणी (Protective Irrigation) म्हणून या पाण्याचा उपयोग होतो. शिवाय हिवाळी पिकास पाणी मिळण्याची खात्री येते.

शेततळे

शेततळे

- आपल्या स्वतःच्या शेतातच उतार तपासून एक शेततळे खणा
- आपली पाण्याची गरज तपासून शेततळ्याचा आकार व खोली ठरवा
- शेततळे हा छोटा पाझर तलावच होय. यातून पाणी पाझरून तुमच्या आणि इतरांच्या विहिरीतील पाण्याची पातळी वाढेल.
- गरज असेल तर शेतात एकापेक्षा जास्तही शेततळी खणली जाऊ शकतात.
- शेततळ्यासाठी मेहनत एकदाच होते पण फायदा मात्र वर्षानुवर्षे होतो.
- दोन-तीन शेतकरी मिळून सुद्धा एक शेततळे खणू शकता.
- शेततळे कुटुंबियांच्या मदतीने स्वतः खणा. त्यासाठी मजूर लावू नका. त्यामुळे तुमचा फावला वेळ सत्कारणी लागेल.
- शिलकीतले पाणी कधीही वापरा
- शेततळ्यात प्लॅस्टिकची चादर अंथरली तर पाणी मुरणार नाही व पूर्ण पाणी पिकांसाठी वापरता येईल.
- पंप व पाईप भाड्याने घेऊन सुरवातीला काम चालवा, हळूहळू स्वतःचा पंप व पाईप घ्यायची तयारी करा.
- शेततळ्यामुळे वर्षाला दोन पिके शक्य होतात.
- शेततळ्यामुळे अधिक फायदेशीर पिके घेता येतात.
- स्वतः करा व इतरांना सांगा

